

УДК 930.85(437.4)

ЛЕВИК БОГДАН,*доктор історичних наук, доцент кафедри історії України та етнокомунікації,
Національний університет "Львівська політехніка"*

ЄВРЕЙСЬКЕ ПИТАННЯ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ XIII-XXI ст.: СУЧАСНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПОГЛЯД

У статті проаналізовано історичний аспект перебування єврейського етносу на території Східної Галичини з початку XIII ст. до наших днів. Розглянуто вплив різних історичних періодів на євреїв-галичан та їх взаємини з місцевим населенням та владою. Охарактеризовано сакральні пам'ятки архітектури єврейської громади Львова, Дрогобича, Жовкви, Бродів. Особливу увагу приділено єврейському кварталу у Львові. Описані перші сіоністські політичні організації Галичини. Розвіяно міф ворожого ставлення українських націоналістів до єврейського населення.

Ключові слова: євреї; Львів; історія; єврейська громада Східної Галичини.

Постановка проблеми. Одним із ключових чинників формування й розвитку місцевого соціуму на різних історичних етапах є його колективний та індивідуальний досвід взаємин. Стосовно Галичини, яку віддавна населяли чисельно великі українська, польська та єврейська спільноти, цей досвід завжди будувався як жорстка соціальна конкуренція. Попри досить тісну комунікацію вказаних етнічних груп у повсякденному житті, стратегія їх соціальної ідентифікації тим чи іншим чином пов'язана з упослідженням інших конкурентних спільнот цієї території, що часто виливалося в посилення міжнаціональної напруги, відгородження однієї групи від іншої, диференціацію та поляризацію суспільства. Цьому чимало сприяла свідомо політика держав, які в різні часи панували в Галичині - Польщі, Австро-Угорської імперії, СРСР, а також, як зазначають дослідники, активне культивування етнічних стереотипів, які згодом вилились у соціальні характеристики на кшталт "єврей-торгаш", "жидокомуні" та ін. Висвітлення історії розселення та побутування євреїв на Галичині, уведення в науковий обіг нових джерел, архівних матеріалів та матеріалів "усної історії" дає змогу зрозуміти умови життя та поведінки єврейського населення, спростувати міфи про вроджений антисемітизм українців або ж українофобство євреїв і показати, що, попри відмінність у соціальній структурі та ментальності етнічних груп, що населяли Галичину, періоди їх мирного співіснування на цій території є переважними.

Дослідження і публікації з проблеми. Найбільш досконало життя львівських євреїв вивчав професор Варшавського університету інституту юдаїки Маєр Балабан (дослідник польського єврейства) [3]. Серед дослідників середовища євреїв слід назвати Т. Гонсовського, Л. Гумпльовича, Я. Глогуша, Я. Шаля, М. Шора, І. Шиппера, Ш. Ашкеназі, Е. Каро (автор першої книги з історії львівської громади), В. Фельдмана, М. Горна, Д. Вурма, З. Паздра, Й. Вичковського, британця М. Гілберта, українського історика Д. Зубрицького ("Хроніка міста Львова", 1844 р.), В. Лозинського, Я. С. Ханісмана, О. Бойко.

Мета статті - дослідження історичного аспекту перебування єврейського етносу на території Східної Галичини з початку XIII ст. до наших днів.

Виклад основного матеріалу. Перші євреї прийшли до Львова з Києва, після його руйнування татаро-монголами 1240 р. Хоча є альтернативна думка про появу перших гебреїв у X-XI ст. ст. Має право на існування й думка, що німецькі гебреї унаслідок хрестових походів 1096-1215 рр. змушені були рятуватись у Польщі та Румунії, а звідти й у Галичині. Таким чином, євреї з заходу і сходу зустрілись на галицькій території. Вони селилися в містах Галицько-Волинського князівства: Перемишлі, Володимирі, Звенигороді, згодом й у Львові. 1350 р. місто згоріло унаслідок нападу литовців. Друга хвиля напливу гебреїв припадає на середину XIV ст., коли польський король Казимир III (1333-1370 рр. правління) 1349 р. погодився на захист іудеїв у своєму королівстві, підтвердивши їх привілеї за Каліським статутом. До цього 1264 р. польський король Болеслав V (1226-1279) видав право на прожиття євреїв на території Польщі, беручи до уваги їхню підприємливість. На це є пояснення-легенда: у короля була коханка єврейка Естер, яка народила йому четверо позашлюбних дітей і мала неабиякий вплив на королівські рішення. Євреї користувались королівськими привілеями: правом на автономію, вільну торгівлю (воском, сукном, шкірою, волами), правом на ремесла (кравецьке, шевське, кушнірське, воскобійне, обробка золота), кредитування, отримали релігійну терпимість з боку римо-католиків, були під захистом від переслідувань, звільнялись від мита [1]. Перші привілеї, як зазначалось вище, євреям надав король Болеслав Благочестивий (Каліський). Згодом ці привілеї доповнювались і змінювались польськими намісниками аж до першого поділу Польщі 1772 р.

Уперше про львівських євреїв знаходимо згадку в міській актовій книзі (Акти гродські і земські) за 1383 та 1384 рр., яку в 90-х роках XIX ст. видав Александр Чоловський (документи зберігаються в Центральному історичному архіві в м. Львові). Польський історик XVII ст. Бартоломей Зіморевич у своїй роботі "Leopolis Triplex" наводить більш ранню дату - 1356 р., коли місто отримало магдебурзьке (німецьке) право від польського короля Казимира Великого [2]. Хоча є твердження, що перші юдеї з'явилися, коли князь Лев переніс столицю 1272 р. з Галича до Львова. У ті часи євреї були влас-

ністю князів (*servise amerae*) і мали право жити в передмісті Львова (Жовківське та Краківське). Досить тривалий час, майже 400 років, аж до їх об'єднання в єдину громаду 1756 р., гебреї жили двома громадами. Вони намагались триматись ближче до князя, сподіваючись на його захист і можливості заробітку. Галицький літопис 1288 р. згадує євреїв з міста Володимира та їх ставлення до смерті князя Володимира Васильковича, двоюрідного брата Лева Даниловича.

1340 р. розпочався занепад Галицько-Волинського князівства. Трагічно загинув Болеслав-Юрій II, останній князь Польща, Литва й Угорщина розпочали боротьбу за Східну Галичину, а отже, і за Львів. Остаточно Львовом опанував 1349 р. польський король Казимир Великий. Місто двічі (1350 і 1351 рр.) було спалене литовським князем Любартом, тому його відбудова розпочалась західніше від старого міста, над р. Полтвою. У період 1370-1382 рр. Львів був підпорядкований угорській короні, відповідно до волі польського короля Людвіга. У той час євреям було надано ексклюзивне право бути посередниками в торгівлі між Польщею та Угорщиною. Згодом королева Ядвіга знову повернула Львів у лоно Польщі. Після Грюнвальдської війни 1413 р. польський король Владислав II обмежив права євреїв на ведення фінансових операцій.

Львівська єврейська община компактно проживала на вул. Єврейській, тепер Староєврейській (Боїмів) з 1383 р. Їх квартал-гето було огорожено, а на ніч він закривався. Брама (хвіртка) знаходилась між вул. Руською та Жидівською (Бляхарська). Була ще одна невелика брама з боку міського Арсеналу. У єврейському кварталі до 1616 р. проживав міський кат на прізвище Малодобрий, що не подобалось юдеям. У Львові була вже згадана вул. Жидівська (1387 р., Бляхарська, нині Івана Федорова), Жидівська вежа (1407 р.), синагога (1367 р.). Приміські євреї проживали в Краківському передмісті, яке знаходилось між теперішніми вул. Чорновола і Б. Хмельницького. Особливо привабливим Львів став для гебреїв у кінці XV ст., коли їх насильно виганяли за міські мури у Варшаві (1484 р.), Краківі (1494 р.), Литві (1495 р.). Підтвердженням того є збільшення різноманітних господарських та цивільних актів за участю юдеїв, про що переконливо свідчать документи Львівського архіву "Акти гродські та земські" 1464-1506 рр., томи 15, 17, 19.

Наприкінці XVI ст. - на початку XVII ст. духовний центр європейського єврейства переміщується в Польщу, у тому числі й у Східну Галичину. Львів стає одним із таких осередків. Тут з'явилося багато представників талмудичної науки й рабиністичної літератури, хоча єврейська інтелігенція виховувалась на польській культурі. Серед львівських євреїв збільшилась кількість успішних фінансистів і підприємців. Гебреї скуповували вільні земельні ділянки, тому в кінці XVI ст. квартал знаходився в приватній власності представників громади. Особливо в цьому виділявся Ісак Нахманович (помер 1595 р.) - саме він купив землю (1580 р.), де було побудовано першу приватну синагогу, згодом названу "Золота Роза" (1582 р., архітектор Павло Цасливій). Вхід до синагоги проходив через помешкання Нахмановичів. Безперечно, єврейські купці поступалися як статками, так і розмахом торгівлі представникам інших націй, зокрема італійцям (Бандініеллі, Масарі, Вевелі, Дуці) та грекам (Катакало, Балабан, Корнякт). Дослідники навіть вивели закономірність: добробут у єврейській родині тримається два-три покоління, згодом настає занепад. Цей період характерний єзуїтськими (прибули на етнічні українські землі 1574 р.) утисками львівських євреїв. Найчастіше нападали студенти єзуїтської колеґії, трап-

лялись і ритуальні вбивства. Іудеї намагались відкупитись від поляків. Такий відкуп згодом закріпився навіть у вигляді податку в 30 злотих. Деякі євреї домоглися королівського захисту, отримавши придворні титули й королівське підданство (придворні купці, радники, фінансисти, орендарі державної власності).

1571 р. єврейське гето згоріло повністю. Міські райці заборонили гебрейській громаді будувати дерев'яні помешкання, однак через брак коштів євреї не могли зводити кам'яниці, тому звернулись до короля про дозвіл далі будувати дерев'яні помешкання. На той час у Львові, за даними професора Гебрейського¹ інституту у Варшаві професора М. Горна, проживало біля 1 500, а в Краківському передмісті 2 000 юдеїв.

1616 р. єврейський квартал знову згорів повністю. Королівським указом погорільці для відбудови помешкань були звільнені від податків на чотири роки. Пожежа знову трапилась 17 лютого 1645 р. Під час облоги Львова військами гетьмана Війська Запорізького Б. Хмельницького 1648 та 1655 рр. єврейські квартали знову палали, і саме тоді євреї виступили ініціаторами відкupu-контрибуції у 200 тис. золотих.

Королівським указом від 27 травня 1656 р. полякам було заборонено віддавати в оренду євреям католицькі помешкання. Якщо такі випадки траплялись, то родину юдеїв висилали силоміць. Потерпали євреї від погромів 1664 р., тоді загинуло 75 осіб і понад 200 були важко поранені. 1682 р. під час татарської облоги Краківське передмістя знову було спалене. Король Ян III Собеський розширив євреям привілеї. Горів єврейський квартал і під час перебування в місті 1704 р. шведських військ короля Карла XII, яким місто виплатило 60 тис. талерів контрибуції. Причиною пожежі був підпал та вибух сусіднього з гето міського арсеналу, де зберігався порох. Пожежа повторилась 1734 р. Через невиконання вимог про заборону оренди король Август II 1710 р. уводить штраф від 200 до 500 польських злотих для католиків-орендарів. Жиди боргували місту за контрибуції, росли проценти, зростав і борг. Юдейському кагалу для сплати боргів довелося брати кредити під 7-10 % у монастирів (кармелітів босих, домініканців, тринітаріїв, єзуїтів) та православних братств (Ставропігійське, Св. вервечки), які виконували функції кредитних спілок. Вчасно віддавати борги не виходило, тож іудеї змушені були судитися, щоб затягнути терміни повернення. Дійшло до цього, що в 1770 р. кагал було визнано неплатоспроможним. Щоб урятувати ситуацію, кредитори знизили кредитні прибутки до 2 %.

Протягом перших трьох десятиліть XVIII ст. Львів відзначився антиєврейськими виступами в 1718, 1732, 1751, 1762 рр.

1728 р. відбувся "дикий єзуїтський суд" над рабином с. Щирець під Львовом і двома львів'янами, яких засудили до четвертування й спалення. Унаслідок таких утисків та бідності частина гебрейської громади переселяється в м. Броди, за 100 км від Львова, а також у Жовкву, Свірж, Бучач, Щирець, Рогатин. На той час гебрейська громада заборгувала місту велику суму грошей, 438 410 злотих, яку місто сплатило шведам 1704 р. у вигляді контрибуції. Євреї змушені були жити на позички. Єврейська громада знаходилась у боргу перед містом до 1784 р. Тоді в межах міста проживало 6 142 юдеї. Жидівській громаді було дозволено проживати на вул. Жидівській, Зарванській, Краківському та Жовківському передмістях, з інших вулиць вони повинні були виїхати. Виняток був для сімей юдеїв, які володіли має-

¹ Гебрей - термін, який використаний у Старому завіті для євреїв.

тком понад 30 000 злотих або торгували австрійськими товарами. Такі вимоги зберігалися до 1867 р., коли було прийнято конституцію Австро-Угорщини.

Австрійський період (1772-1918) для галицьких євреїв був сприятливим. Згідно з переписом 1776 р., у Галичині проживало 144 000 євреїв. В Австро-Угорщині окремими законами регулювався правовий статус єврейських релігійних громад, вони розглядались як релігійна течія. Державною релігією визнавалась християнська віра римо-католицького обряду. Офіційними в імперії, а згодом монархії були православна, греко-католицька, вірменська й протестантська церкви [4]. Східна Галичина входила до складу Австро-Угорської імперії як окремий край, королівству Галичини й Володимирії (1772-1918), 1780 р. престол якої очолив цісар Йосиф II. Австрійський уряд пробував асимілювати єврейську спільноту. 1782 р. у місті Львові відкрилась перша німецько-австрійська школа для хлопчиків (нижча, середня і вища). Усі хлопчики-євреї зобов'язані були закінчити початкову школу. 1790 р. таких шкіл у Львові було чотири, одна для дівчат. Євреї противились світській освіті і з цим питанням звертались до цісаря. Куратором німецько-єврейських шкіл Східної Галичини від уряду був львівський єврей Герц Гомберг, прибічник єврейського просвітництва (Гаскала) і поборником знань для свого народу. Тоді в місті було дві іудейські друкарні, які перетворили Львів на друкарський центр єврейського книговидання. 1789 р. австрійський цісар Йосиф II видав черговий Патент толерантності для євреїв імперії, цей документ дозволяв єврейському населенню асимілюватись у німецьке суспільство. Цим документом було скасовано монополію владу кагалу, втратили юрисдикцію рабини, створювались освітні заклади для дітей, було затверджено 141 гебрейську громаду. До цього єврейська спільнота обирала свого голову громади (карального бургомистра) і п'ять членів кагалу, які мали судові повноваження. Кагальні бургомистри збирались один раз на рік на єврейські сеймики, які проходили у Бібрці, Стрілиських, Бурштині, Свіржі, Куликові, Бродах (міста Львівської області). На цих сеймиках обирали маршалків, які проводили свої сеймики в Ярославлі, Любліні (міста теперішньої Польщі), де обирали генерального маршалка. Для євреїв були заборони, так існувала заборона на оренду землі. Єврейських юнаків долучили до військової служби (перші 25 рекрутів було призвано 1789 р. у Відні), а населення до сплати податків. Австрійська держава демонструвала довіру до євреїв. Починаючи з 1789 р. усі єврейські прізвища були германізовані й такими повинні були передаватись у спадок. Такі правила існували для євреїв 125 років. Відповідно до цісарських указів 1793 та 1795 рр. євреї міста продовжили компактно проживати в Краківському та Жовківському передмісті, по вул. Зарванській та Руській.

Поза кварталом (гето) могли проживати тільки заможні гебреї або ті, хто мав високий освітній рівень (адвокати, лікарі). З 1867 р. (прийняття конституції) євреї могли поселятись вільно на свій розсуд. 1869 р. у місті проживало 27 тис. євреїв. Зросла кількість студентів, так у Львівському політехнічному інституті 1906/1907 н. р. навчалось 22,4 % єврейських дітей. Тільки поляки додумались установити квоти для євреїв в університеті, 1928 р. - 28 %, а 1938 р. - 8 %. У місті відкрили промислову школу на вул. Балабана (1891 р.), театр (1900 р.), лікарню по вул. Рапопорта (1898-1903 рр.). У місті функціонувала 51 початкова школа (хедер) [5]. У суботу всі євреї йшли на молитву до синагоги. Чоловіки носили бороду і пейси, одягали шовкову бекешу (плащ на хутрі), лисюку - чоловіча лисяча шапка.

За австрійським переписом населення 1900 р., на Галичині проживало 811183 євреї, що становило 11 % населення краю. У період 1881-1910 рр. з Галичини емігрували 237 тис. євреїв. У цей час Галичину ділили на Східну і Західну. На Східній Галичині проживало 619 тис., а в Західній - 192 тис. Найбільш поширеним промислом серед євреїв була торгівля, посередницькі операції. Гебреям було заборонено тримати корчми в селах, орендувати землю, ринкову територію. Соціально-політичне становище євреїв змінилось із революцією 1848-1849 рр. та конституційними реформами 1860-х рр., вони отримали повні громадянські права. Невирішеним залишалось питання їх національної спільноти. Австрійський парламент звільнив євреїв від принизливого податку на свічки й кошерну їжу. 1849 р. у Галичині було впроваджено інститут намісника, якого призначав імператор із знатних польських магнатів [6].

У єврейському середовищі боролись дві релігійно-філософські течії: традиціоналісти й модерністи. Відомо, що юдаїзм поділяється на представників хасидів (не переступали меж традиційного юдаїзму) та ортодоксів, до яких на початку XIX ст. добавились просвітителі. В умовах Галичини, ці дві течії об'єднались у протистоянні проти Гаскали (єврейського просвітництва). Прибічників Гаскали називали маскли, вони відродили вживання древньоєврейської мови в літературі. 1840 р. хасиди заснували в місті першу синагогу, яка дала початок Белзькій хасидській династії.

Перший журнал "Шахар" (Світанок) на старогейрейській мові почав виходити 1824 р. у Львові. У період 1815-1840 рр. це місто вважають центром відродження. Перші (традиціоналісти) закликали до закритості єврейської спільноти й дотримання релігійних традицій. У цьому протистоянні перемогу отримали реформатори, які закликали до асиміляції. Остання мала два напрямки: німецький і польський. 1868 р. євреї пронимецького напрямку заснували товариство "Вартові Ізраїлю", яке видавало часопис "Ізраїльтянин". Пропольські євреї 1877 р. заснували товариство "Оповісник примирення" й часопис "Згода". 1882 р. представниками цього ж напрямку створено товариство "Союз братів", яке видавало часопис "Вітчизна" (редактор Натан Левенштейн), часописи "Єдність" і "Союз". Представниками були Герман Діаманд, лідер польських соціалістів у Галичині, та Герман Ліберман. Обидва закінчили полонізовані гімназії. Після прийняття австрійської конституції 1867 р., коли імперія перетворилась у монархію, у Львові, як і в усій Австро-Угорщині з'явилось багато громадських організацій, серед них були і єврейські: ліберальне товариство Шомер Ісраель, ортодоксальне товариство Махзікейга-Дас. Євреї міста мали свою лікарню, музей (засновник Гольдштейн), театр, цвинтар. У побуті використовувався варіант ідишу (ашкеназім), мовний діалект близький до німецької мови. Євреї дотримувались своїх звичаїв у побуті, культурі та релігії.

1887 р. у Галичині було засновано сіоністський рух (самостійний розвиток єврейської національності) створенням товариства "Сіон", яке видавало тижневик "Майбутнє", редактор Альфред Носіга, згодом, у 1900 р., "Схід", редактор Адольф Штандт. Лідером сіоністського руху XIX ст. став Теодор Герцль, який проживав у Відні. З його ініціативи 1897 р. було скликано перший сіоністський конгрес, що дав поштовх до створення майбутньої держави Ізраїль. Уже тоді сіоністи стояли на платформі створення власної держави в рамках існуючої Палестини. Ці ідеї особливої підтримки набули в студентському середовищі, а також у представників модернізації єврейського середовища. Згодом "Палестинська програма" була реалізована 1948 р.

У Львові з 1904 р. на ідиш виходив часопис "Щоденна газета". Слід зауважити, що в Австро-Угорській імперії та Польщі євреї не були державним народом. Незважаючи на їх багаточисельність, представництво у виборних органах було мізерним. 1892 р. у Львові виникла Національна єврейська партія, 1904 р. у місті виникла єврейська соціалістична партія [7, с. 174-177].

Перед Першою світовою війною (1910) євреїв проживало у Львові біля 57 тис. У Східній Галичині проживало 5 317 158 осіб, із них 669 706 євреї. Серед євреїв за професіями в основному були адвокати (70 %), банкіри, торгівці (70 %), лікарі (60 %). Серед студентів Львівського університету на той час рахувалось біля 1500 студентів, що становило 33 % від загальної кількості [7]. У місті функціонувало 86 єврейських благодійних фондів, які опікувались дітьми, хворими, пристарілими. Цей вид діяльності єврейських товариств зберігся до наших днів.

3 вересня 1914 р. Львів зайняли російські війська, які 27 вересня вчинили погром єврейського кварталу. В основному це були козаці підрозділи. Юдейська община зазнавала утисків до червня 1915 р. коли місто було визволено військами Четвертого союзу (Австрія, Німеччина, Туреччина та Болгарія).

Після маніфесту останнього з Габсбургів 17 жовтня 1918 р. національності Австро-Угорської монархії одержали право на створення національних держав. Євреї Львова опинились у вирі українсько-польського протистояння. 19 жовтня була проголошена Українська держава в межах монархії, на чолі якої повстала Українська Національна Рада [7]. 1 листопада влада перейшла до українців, над Львовом замаюрів синьо-жовтий прапор. 13 листопада проголошено Західно-Українську Народну Республіку - ЗУНР і прийнято конституцію. В українсько-польській війні 1918-1919 рр. єврейське населення не було однорідним і зайняло нейтральну, вичікувальну позицію. Євреї організували Комітет єврейської безпеки і міліцію з 200 озброєних міщан, запобігали втягуванню в міжнародний конфлікт, а також забезпечували охорону представників своєї громади. Учасники збройного загону носили білу пов'язку, що підкреслювало їх нейтральність. Загоном міліціонерів керував єврей-офіцер австрійської армії Ейслер. Українсько-польське протистояння в місті тривало з 1 до 21 листопада. Поляки насильно мобілізували єврейських мужчин до загонів для збройної боротьби з українцями. Після захоплення міста польськими військами 22 листопада 1918 р. при допомозі французьких добровольців генерала Галера (про що красномовно свідчать військові поховання на Личаківському кладовищі) над євреями в Краківському передмісті місцеві поляки вчинили розправу. Погром тривав три дні. Польські війська спочатку 22 листопада роззброїли єврейську міліцію, що стало сигналом для декласованих польських представників "міського дна". Під час погрому 73 особи було вбито, 463 поранено, будинки розграбовано, три синагоги спалено. Незважаючи на негативні практичні наслідки військово-політичної нейтральності з'їзд єврейських національних рад, який відбувся у Станіславові (теперішній Івано-Франківськ) 18-20 грудня 1918 р. проголосив подальшу нейтральність в українсько-польській війні. Слід зазначити, що уряд (Державний секретаріат) ЗУНР 19 жовтня 1918 р. визнав євреїв окремою нацією і погодився на використання ідиш у суспільному житті. Представникам юдейської общини виділили 27 місць у сеймі Західної області УНР (цей законодавчий орган так і не запрацював). У той час польська влада нарахувала понад 110 погромів єврейських громад по всій Польщі тільки в листопаді

1918 р. Єврейське населення толерантно відносилось до галичан-русинів. В Українській галицькій армії у першому корпусі було створено єврейський курінь, яким командував Соломон Лянберг. 1919 р. у Львівському польському військовому гарнізоні служило офіцерами 32 євреї, 329 були солдатами. Представники політичних партій юдеїв Східної Галичини виступали за створення окремої держави в межах Польщі під наглядом Ліги Націй. Однак позиція єврейських політичних партій змінилась 1922 р. на пропольську, коли вони закликали свій народ узяти участь у виборах до сейму та сенату Польщі. Тоді українці ігнорували вибори до сейму. Євреї обрали сильнішу сторону, а 1925 р. підписали єврейсько-польську угоду про лояльність до Польщі (ініціатор сіоніст Леон Райх) [7].

1918 р. у жовтні розпалась Австро-Угорська монархія. 9-тимісячна виснажлива українсько-польська війна закінчилась поразкою ЗУНР. 1919 р. розпочався спокійний міжвоєнний період, який тривав до вересня 1939 р. Польський перепис 1921 р. зафіксував 530 тис. юдеїв як населення Східної Галичини. Слід зазначити, що 100 тис. євреїв уникнули перепису. Держави Антанти погоджувались на створення Галицької Республіки, основними народами якої повинні були виступати поляки, українці та євреї. У місті найбільшими громадами залишались поляки, євреї та українці. У Львові були зареєстровані й діяли єврейські політичні партії: Єврейська сіоністська робітничка партія, Соціал-демократична, Трудова, Загальноєврейська партія праці, Єврейська народна партія. Діяльність цих політичних організацій носила пропольський, асиміляторський характер. Найбільш впливовими партіями вважались партійні організації релігійного спрямування. Так, релігійний союз ортодоксів "Агудас Ізраель" охоплював 20 % усього світового єврейства. У Східній Галичині робота партії охоплювала територію Львівського, Тернопільського і Станіславського воєводств. У своєму складі нараховувала 4 500 партійців. Партія мала біля себе кілька ортодоксальних робітничих, молодіжних та жіночих товариств, утримувала релігійні школи, талмудичну, школу для дівчаток. Члени партії ратували за національно-релігійні традиції, їх дотримання та поширення серед єврейства.

У міжвоєнний період єврейська періодика виходила на трьох мовах: ідиш, іврит та польській. Першість тримала газета "Хвиля", яка тиражувалась з 1919 до 1939 рр.

Представники сіонізму Зіпер, Тон, Коркеси, Браунд, Райх на початку ХХ ст. заснували у Львові перші партійні осередки. Згодом у Львові появилась Крайова сіоністська організація, яка видавала вже згадану щоденну газету "Хвиля". Членами організації були 1500 євреїв, ще 15 тис. були їх прихильниками. Основною метою сіоністів було відновлення єврейської державності. Згодом від них відокремились сіоністи-ревізіоністи, які, крім відновлення державності, виступали проти британської політики на Близькому Сході. 1933 р. єврейські партії переходять на антигітлерівську риторіку. У внутрішньопольській політиці євреї добивались національно-культурної автономії перебуваючи на національно-польській платформі.

У період 1861-1931 рр. єврейське населення становило від 27,8 до 35,1 % [8]. Євреї стали автохтонним населенням на українській території. 1931 р. місто приєднало приміські населені пункти, відповідно, збільшилась кількість населення. Відповідно до польського перепису населення 1921 р., у Львові проживало 76 854 євреї, із них 60 431 визнавали себе такими, решта записувались поляками. Наступний перепис 1931 р. за-

фіксував 99 595 євреїв (на цей раз до уваги було взято приміське населення). З них 67 495 у побуті використовували ідиш, 7 793 - іврит, 24 007 - польську мову, решта - німецьку, російську та українську. 1932 р. Східна Галичина нараховувала 156 гебррейських громад. До 1939 р. населення міста у 32 % становили євреї і це була друга за чисельністю громада Львова після поляків.

Згідно з переписом населення дистрикту "Галичина" в 1942 р., проведеного німецькою окупаційною владою, у місті проживало 319 606 осіб, серед них євреїв 50 000. Слід зазначити, що в травні 1940 р. чисельність львів'ян становила 430 000 [10, с. 1411-1412; 11, с. 52-54]. Це слід пояснити напливом утікачів із Польщі. У Львів напередодні німецько-радянської війни прибуло 35 тис. єврейських біженців із Західної та Центральної Польщі. 1940 р. під час першого радянського приходу на Галичину біля 10 тис. львівських євреїв були насильно переселені вглиб СРСР. Із Західної України радянська влада депортувала 64 583 євреї. Після окупації Львова німецькими військами (1941) у місті розпочалися антиєврейські акції, а точніше планомірне винищення єврейського населення. Перше документально зафіксоване масове вбивство євреїв Східної Галичини сталося в м. Сокаль Львівської області 22 червня 1941 р. У самому Львові (у жовтні 1941 р.) німецька окупаційна влада організувала єврейські гето на Замарстиніві і Клепарові, які проіснували до липня 1943 р. У 1942 р. - Янівський концентраційний табір. В'язнів Янівського концтабору в 1941-1942 рр. розстрілювали у Скнилівському лісі (знайдено близько 4000 людських останків, у Лисиницькому лісі дорогою на Винники знайдено 45 поховальних ям, у кожній із яких віднайдено від 500 до 3 500 людських останків. З 1943 р. німецькі окупанти розстріляних євреїв спалювали. Значна частина євреїв Галичини були страчена в Янівському концтаборі² [12].

Маловідомою є історія переховування єврейської дівчинки дружиною командира ОУН-УПА генерал-хорунжого Романа Шухевича Наталією Шухевич. Це відбулось у період із вересня 1941 р. до лютого 1943 рр. Прізвище дівчинки Ірина Райхенберг (інша транскрипція - Райсинберг, Райтенберг). На той час дитині було 7 років (1936 р. н.). Під час окупації сім'я Шухевичів проживала по вул. Королеви Ядвіги (нині Марка Вовчка). Їхніми сусідами була єврейська сім'я Вольфа та Ружі Райхенберг. Їхню старшу дочку Ірму 1942 р. застрелили німці. Ірина почала жити в сім'ї Шухевичів. Роман Шухевич виробив їй документи на ім'я Ірини Василівни Рижко, 1937 р. н., ніби дочки загиблого радянського офіцера. 1943 р. Наталю Шухевич заарештувало гестапо. Роман Шухевич переправив дівчинку в сирітський притулок жіночого греко-католицького монастиря сестер Василянок у с. Пилипові поблизу м. Куликова Жовківського району. Тут Ірина знаходилась до кінця війни, переживши окупацію та Голокост. Врятована дівчинка проживала в Україні в Києві до 72 років. 2007 р. померла, залишивши сина Володимира. Її син зустрічався з сином Романа Шухевича Юрієм, теперішнім депутатом Верховної ради України [13, с. 23].

Згодом єврейський геноцид визнано Голокостом. При поверненні радянської влади на західноукраїнській землі проблема єврейського Голокосту замовчувалась. У суспільстві переважали антисемітські настрої. Ішла боротьба з єврейським націоналізмом по типу "справа лікарів-отруйників" (1953 р.), їх вважали "безродними

космополітами". Станом на 16 квітня 1950 р. у Львові проживало 18 614 євреїв [11, с. 52-81].

На сьогодні у Львові проживає всього біля 1900 євреїв (Всеукраїнський перепис 2001 р.), які приїхали в повоєнний період із пострадянського простору, дуже мала частина з них - польські євреї. Багато євреїв асимілювались в українське суспільство і не визнають себе такими. Більшість радянських євреїв на початку української незалежності емігрували в Ізраїль, США, Німеччину, Австралію. 1988 р. під час перебудови у Львові була зареєстрована єврейська община й культурне товариство ім. Шолом Алейхема. У місті діє кілька благодійних організацій, які допомагають пристарілим і малозабезпеченим [4].

Польсько-єврейські відносини були складними. Найважчий погром євреїв у Львові датований 1664 р., коли студенти єзуїти вчинили розправу, у ході якої загинуло 129 осіб єврейської національності. В архівних документах збереглися дати міських єврейських погромів 1572, 1592, 1613, 1618, 1638 рр. З останньої дати погроми були майже щороку. Основними дійовими особами були студенти польського єзуїтського колегіуму та школярі катедральної школи. Основна причина погромів - релігійна нетерпимість до юдеїв. Мало описаний погром російських військ, які увійшли в місто Лева 3 вересня 1914 р. Відомий погром на початку листопада 1918 р., під час українсько-польської війни 1918-1919 рр. Тоді польська громада вчинила погром українців та євреїв за протистояння польським військам. Унаслідок розправи загинуло 150 (73) євреїв та 270 українців. Усі синагоги Краківського передмістя були знищені. Поляки бойкотували єврейські магазини, у цьому їх підтримувала римо-католицька церква. 1937 р. на травневі свята польське студентство напало на євреїв по вул. Сапіги, була кинута бомба. Останній львівський погром стався 1941 р., коли в місто увійшли німецькі війська. Окупаційна влада почала планомірно підривати синагоги. Польські політики виступали проти асиміляції євреїв. Серед них Теофіл Марунович. Така ситуація дала поштовх до створення українсько-єврейських політичних союзів, які мали епізодичний та недовготривалий характер.

1939-1940 рр., коли на Східну Галичину прийшла радянська влада відповідно до умов таємного додатку радянсько-німецького договору Молотова-Ріббентропа із Західної України насильно було депортовано 1 730 млн населення, з них 12,5 тис. євреїв. Згодом, у період 1944-1947 рр., під час проведення операції "Вісла" з території Західної України на територію Західної Польщі, у Південну Пруссію та Сілезію були примусово переселені галицькі євреї, які до 1939 р. були записані поляками.

Євреї завжди головну роль у своєму житті віддавали релігії. Перша львівська синагога згадується 26.07.1407 р. у Книзі приходів і витрат Львівського магістрату за 1404-1414 рр. Однак цей запис не дає відповіді про її місцезнаходження. Історичні документи магістрату за 1441 р. указують на розташування синагоги на вул. Єврейській, неподалік від площі Ринок. Польський історик Маєр Балабан указує це місце як пізнішу приватну синагогу Нахмановичів "Турей Загав", згодом "Золота Роза", законсервовані руїни якої збереглися до наших днів (вул. Івана Федорова, 27). Архітекторами споруди вважають Павла Римлянина і Павла Щасливого. З середини XVIII ст. в юдаїзмі стався розкол. Представники нового напрямку - хасиди - почали будувати свої синагоги. До Другої світової війни у Львові було 24 синагоги і 7 молитовних будинків. Були невеликі синагоги на єв-

² Зараз на цій території виправна колонія МВС. Жодне з названих місць не відзначене відповідними меморіальними пам'ятними знаками.

рейських кладовищах. Найбільше з них - Клепарівське кладовище (3 га), теперішня територія Краківського ринку (1947 р.), 1942 р. повністю знищене німецькими окупантами. Переважна більшість синагог міста були зруйновані фашистами. Перша офіційна згадка про Клепарівський цвинтар датується 1414 р. Він розташовувався біля вул. Рапопорта-Шпитальна. За 500 років його існування тут було поховано 25-30 тис. євреїв обох громад. 1855 р. цвинтар було закрито. За часів Польщі 1928 та 1931 рр. євреї мали намір відновити кладовище як історичну пам'ятку. Межі цвинтаря залишались незмінними до 1942 р. На території кладовища була ритуальна синагога "Бет Алмін Яшан". Довго євреї Львова мали тільки один Старий цвинтар (кіркут). Другий новий єврейський цвинтар є по вул. Янівській, який зберігся до наших днів. 1883 р. його об'єднали з християнським кладовищем "Янівське". 1872 р. на Знесінні було відкрито невеликий 0,8 га гебрейський цвинтар для поховань мешканців львівського передмістя (Брюхович, Винник, Збоїськ, Голоско, Замарстинова, Клепарова, Кульпаркова). 1884 р. ще один малий єврейський цвинтар 0,77 га було відкрито на території лікарні для психічнохворих по вул. Кульпаркової (до цього селище). До цих пір збереглися списки похованих там за період 1885-1906 рр.

Радянська влада 1962 р. закрила останню синагогу у Львові. У роки незалежної України євреям повернули дві вцілілі синагоги - "Цорі Гільод" та "Янкель Янцер Шуль". Більш детально про них буде розказано нижче.

Найперші синагоги в місті були дерев'яними, як і всі помешкання євреїв. Наприкінці XVI ст. було відомо про дві муровані синагоги - Велику міську й приватну Нахмановича. За традицією, синагога не могла знаходитись поблизу християнського храму чи бути вищою від нього. Для побудови необхідно було королівський і костельний дозвіл, іноді ще й міського самоуправління. Поляки називали синагогу божницею. Єврейське богослужіння складається з двох частин: молитви й повчання. Моляться завжди на схід, де розміщений вівтар і Тора. Чоловіча і жіноча частина відокремлені. Львівські євреї відносяться до аскеназів, які мають традицію розписувати стіни храму. Для розпису використовують зображення тварин (як правило, целев, орел, олень, бик), птахів, дерева, людей ніколи не малюють. 1791 р. у Львів прийшли євреї-хасиди, які збудували свою першу синагогу на розі вул. Лазневої і Сянської. Вікна приміщень синагог мають півциркульну форму [14]. Слід зазначити, що синагога не могла бути вищою від сусідніх будинків, також не дозволялося прикрашати її ззовні. У львівських синагогах у понеділок засідав суд, те саме було в четвер у приміських. Навпроти входу до синагоги стояв стовп ганьби - куна. Біля синагоги містилася невелика в'язниця для дрібних злочинців. Суддею для гебреїв виступав міський підвоєвода.

Слід зупинитись на історії двох уцілілих львівських синагог. На вул. Вугільній, 1-3 з 1991 р. знаходиться єврейський культурний центр, розміщений у приміщенні хасидської синагоги "Янкель Янцель Шуль". Колись при ній була школа і бібліотека. Під час німецької окупації міста будівлю від руїнації врятувало розміщення тут німецького складу. Після війни синагога була відновлена й працювала до 1962 р. Її показували зарубіжним делегаціям як приклад багатоукладності культурного життя радянського суспільства. Останнім рабином за часів СРСР був Янкель Гуррарія, після смерті якого у приміщенні знаходився спортивний зал Поліграфічного інституту. Синагога збудована в 1842-1844 рр. єврейським купцем, головою хасидської громади Яку-

бом Глянцером на земельній ділянці, яку він купив за власні кошти. Молитовний зал - прямокутник 15,6 м на 12 м. Через окремих вхід попадаємо у дві жіночі галереї. Будівля класичного стилю. Під час українсько-польського протистояння в листопаді 1918 р. поляки намагались її знищити. Відновлена 1919-1920 рр.

Синагога "Цорі Гільод" побудована 1925 р. по вул. Братів Міхновських, 4. Тут з 1899 р. знаходилось добродійне товариство, засноване рабином Йоахимом Гутманом. Товариство опікувалось бідними й пристарілими євреями. 1912 р. земельну ділянку перекупило товариство "Цорі Гільод" і пристосувало будівлю під молитовний дім. 1923 р. було дозволено будівництво синагоги. Автором проекту був Альберт Корнблют. Молитовний зал має 384 місця. Стіни й склепіння вкриті поліхромними малюнками із зображенням лелек і ластівок, тварин. У роки війни синагога не була зруйнована. 1989 р. її повернули єврейській громаді. 1990-1991 рр. проведені ремонтні роботи. Першим рабином у пострадянський період був Аврум Розенталь. Теперішній рабин Мордехай Шломо Балд [14].

Невеликі громади євреїв проживали і в містечках поблизу Львова. Євреї м. Броди, яке знаходиться за 100 км від м. Львова у бік Києва, до початку Другої світової війни мали 86 культових споруди. На сьогодні не збережено жодної. Сумною згадкою можуть виступати руїни "Великої синагоги" по вул. Гончарська, 8 та перебувана на магазин божниці по вул. В. Щурата, 9. Усього у місті з моменту будівництва першої синагоги 1542 р. було вісім божниць, дві з них дерев'яні [15, с. 337-346; 16; 17, с. 209-224; 18].

Заслужують на увагу історичні факти про дрогобицький єврейський кагал. Дрогобич - місто на південний захід від Львова на відстані 102 км. Перша згадка про орендарів-євреїв дрогобицьких солеварень датується 1404 р. Саме орендарям було дозволено проживати в межах міста, решта общини жила в передмісті. 1578 р. на Дрогобиччині проживало 3 600 євреїв. 1618 р. місто руйнують татари, а згодом козаки гетьмана Б. Хмельницького. Дрогобич почав відновлюватись, повернулись і гебрейські сім'ї, які селились у місцевості на Лані. Перший рабин появився в місті 1670 р., відтоді й до 1713 р. простояла в містечку перша синагога. Потім її відбудували за часів правління Австро-Угорщини, однак вона стоїть пустою і нині. За даними австрійського перепису 1776 р., галицьке єврейство нараховувало 144 000 особи, із них у Дрогобичі проживало 976. Переломним моментом стали 1810-1817 роки, коли чеський єврей-геолог Гекер знаходить на Дрогобиччині нафту й започатковує її видобуток, дистиляцію-переробку. 1835 р. Гекер відкриває понад 20 нафтових копалин біля Борислава. До цього бізнесу долучився дрогобицький єврей Шрайнер, який згодом 1853 р. разом із вірменином Ігнаціо Лукасевичем із фармацевтичної фірми Міколяша винайшли газ, а разом із ним і газову лампу. 1854 р. поблизу Борислава відкрито поклади озокериту (земляного воску). Сюди з'їжджаються підприємливі особи. Серед них понад 1000 євреїв, які поселилися в Бориславі. Великі копалини та свердловини належали єврейському капіталу. Сюди прийшли європейські банки. 1840 р. євреї-маскіли (просвітители) заклали в Дрогобичі Велику синагогу. 1860 р. першу єврейську приватну гімназію. До впровадження конституції 1867 р. євреї були безправним народом в Австро-Угорській імперії. Тільки чотири євреї Дрогобича могли назвати себе громадянами Австро-Угорщини. Після 1867-1868 рр. євреям надали політичні права: право брати участь у виборах та засновувати громадські організації. 1869 р. у Дрогобичі проживало 8 000 євреїв, поляків було 4 000,

а українців 5 000. Єврейські депутати мали більшість і в міській раді. 1880 р. сіоністи Дрогобича відкрили читальню, де проводили дискусії про відновлення своєї державності. Економічна криза кінця XIX ст. дала початок галицькій еміграції до США та Канади. До початку Першої світової війни з Галичини виїхало 170 000 євреїв. 1918 р., коли місто зайняли польські війська, в Дрогобичі проживало біля 11 000 євреїв, трохи менше половини жителів.

Жовква, районне містечко Львівщини, що знаходиться у бік Кракова за 30 км від Львова, теж славна єврейською історією. Гебреї проживали у жовківському передмісті понад 300 років. Після них збереглась Велика синагога, знана в Україні та Європі. Приміщення було побудоване 1687 р. у ренесансному стилі. Синагога виконувала оборонну функцію. Перша згадка про євреїв Жовкви датується 1593 р. 1594 (1603) р. місто отримало магдебурзьке право. Перша синагога появилась у приватному будинку Арона Мошковича 1624 р. Через два роки приїхав і перший рабин. 1600 р. місто належало белзькому воеводі, львівському каштеляну Станіславу Жолкевському. 1601 р. у містечку появилась Жидівська вулиця, на якій проживали юдеї. 1628 р. у місті проживала 21 родина. Кожен із мешканців міста, у тому числі євреї, мали обов'язок сплатити гроші на побудову оборонного муру навколо міста й відпрацювати встановлений термін на його будівництві. Жовква мала чотири брами, одна з них носила назву Жидівська. 1690 р. в місті була заснована перша єврейська друкарня, яку привіз з Амстердаму Фебус га-Леві.

Висновки

1. Євреї обрали Східну Галичину в середині XIII ст. місцем свого постійного проживання через відсутність тут загрози їх життю. Східна Галичина для євреїв була місцем торгівлі, посередницьких операцій, продажу солі та нафти. Згодом представники цієї нації опанували професії адвокатів, лікарів. За часів Австро-Угорщини 1867 р. єврейське населення отримало конституційні права. Саме на Галичині зародився сіонізм, національний рух за відродження єврейської держави в межах Палестини. Економічні негаразди в кінці XIX та в другій половині XX ст. стали причиною масової еміграції галицьких євреїв за кордон.

2. Історію галицьких євреїв можна розділити на історичні періоди: княжа доба 1240-1348 рр.; польський період 1348-1772 рр.; Австро-Угорський період 1772-1918 рр.; міжвоєнний або другий польський період 1918-1939 рр.; передвоєнний період 1939-1941 рр.; Голокост 1941-1944 рр.; радянський період 1944-1991 рр.; період незалежної України з 1991 р до наших днів.

3. У Львівській області залишилась історико-культурна спадщина, яка нагадує фахівцям та любителям історії про трагічні та колоритні сторінки єврейського життя. Дослідників ще чекають теми львівських вірмен, караїмів, греків, італійців, які жили, працювали і творили в королівському місті Лева та на галицькій землі.

Левик Богдан,

доктор исторических наук, доцент кафедры истории Украины и этнокоммуникации, Национальный университет "Львовская политехника"

ЄВРЕЙСКИЙ ВОПРОС В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЦИИ XIII-XX вв.: СОВРЕМЕННЫЙ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНЫЙ ВЗГЛЯД

В статье проведен анализ исторического аспекта еврейского этноса на территории Восточной Галиции с начала XIII в. до нашего времени. Рассмотрено влияние разных исторических эпох на евреев-галичан и их отношения с местным населением и властью. Дана характеристика сакральным памятникам архитектуры

СХІД № 2 (148) березень-квітень 2017 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркуша О. Г. Час народів. Історія України XIX ст. / О. Г. Аркуша, К. К. Кондратюк, М. М. Мудрий, О. М. Сухий. - Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. - 408 с.: іл.
2. Гіпич В. Юзеф Бартоломій Зіморевич / В. Гіпич // Київська старовина : наук. історико-філологічний журнал. - 2012. - № 4 (406). - С. 149-162.
3. Маєр Балабан. Жидівська дільниця у Львові. Дві жидівські громади. Спорудження синагог. Що діялось на Жидівській вулиці. Боротьба за розширення вулиці. Процес з містом. Вулиці у XIX ст. Жидівська вулиця її синагоги і будинки (переклад з польської) [Електронний ресурс] / Балабан Маєр // Незалежний культурологічний часопис "І". - 2008. - № 51. - Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/balaban1.htm>.
4. Нариси з історії і культури євреїв України / [упоряд. та ред. Л. Фінберг і В. Любченко]. - К., 2005. - С. 97-116 [Євреї в імперії Габсбургів (1772-1918 рр.) (І. Монолатій)]; Еврейский Львов. ИдишеЛемберг [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://hi-lvov.narod.ru/LightboxImageSlideshow/eLvov.html>.
5. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІА). - Фонд 701, опис 2, справа 864, лист 44-48.
6. Моряк-Протопопова Х. Статус державного службовця за австрійським законодавством другої половини XIX-початку XX століття (на прикладі Галицького намісництва) / Х. Моряк-Протопопова // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2015. - Вип. 61. - С. 178-189.
7. Станіславський М. Східноєвропейське єврейство за модерної доби: 1750-1939 / М. Станіславський // Європейська цивілізація. Оксфордський підручник з юдаїки: у 2-х томах ; [пер. з англ.]. - К., 2012. - Т. I. - С. 426-443.
8. Tomaszewski E. Pochodzenie ludności Lwowa (Według danych chmieskiego biura statystycznego lewedencji ludności z 1931 r. Bez wojska skoszarowanego i sluzby bezpieczenstwa) / E. Tomaszewski. - Lwow, 1939. - S. 17.
9. Хонигсман Я. С. Катастрофа львовского еврейства (1941-1943) / Я. С. Хонигсман. - Львов, 1993. - С. 55.
10. Енциклопедія Українознавства. - Париж ; Нью-Йорк, 1962. - Т. 4. - С. 1411-1412.
11. Терлюк І. Місто Львів: етносоціальний склад населення у перші повоєнні роки / І. Терлюк // Львів. Історія - населення - культура. Українсько-польська конференція : тези доповідей та повідомлень. - Львів, 1994. - С. 52-81.
12. Хонигсман Я. С. Катастрофа єврейства Західної України: євреї Восточної Галиції, Західної Волини, Буковини і Закарпаття в 1933-1945 гг. / Я. Хонигсман. - Л. : [б.в.], 1998. - 350 с.
13. Вісті Комбатанта. Торонто-Нью-Йорк. - 2012. - № 4. - С. 23.
14. Бойко О. Синагоги Львова / О. Бойко. - Львів : ВНТЛ-Класика, 2008. - 204 с.
15. Бойко О. Оборонні синагоги Західної України / О. Бойко // Народознавчі зошити. - Зошит 2 (32). Львів. - Січень-лютий 2000. - С. 337-346.
16. Хонигсман Я. Евреи города Броды (1584-1944) / Я. Хонигсман. - Львов, 2001. - 122 с.
17. Чорній Ю. Старі Броди / Ю. Чорній // Броди і Брідщина. Історико-мемуарний зб. - Торонто-Онтаріо, 1988. - С. 209-224.
18. Синагоги України. Католог // Вісник інституту Українознавства. - Число 9. Спеціальний випуск. - Львів, 1998. - С. 34-179.

еврейской общины Львова, Дрогобыча, Жовквы, Бродов. Особое внимание уделено еврейскому кварталу Львова. Описаны первые сионистские политические организации Галичины. Развеев миф о враждебном отношении украинских националистов к евреям.

Ключевые слова: евреи; Львов; история; еврейская община Восточной Галиции.

Levyk Bogdan,

*Doctor of History, Associate Professor history of Ukraine and ethnocommunications,
"Lviv Polytechnic"*

JEWISH QUESTION IN EASTERN GALICIA XIII-XXI CENTURIES - CURRENT HISTORICAL AND CULTURAL VIEW

We consider the causes of the Jewish ethnic group in Galicia. These facts first written mention of the presence of Jews in Lvov. Listed best known former and current Jewish historians and researchers. Described Lviv ghetto areas where Jews on the street Jewish and Krakow suburb. Characterized relations with the Jewish community in the Polish population and Roman Catholic religious communities, with the royal and local authorities. The list of restrictions concerning the Jews. These large and small towns, inhabited by Jews. Austrian period considered (1772-1918). During which the Jewish people received the constitutional rights and started active social and political activities, establishing the first party organization and the socialist Zionist trends. The attention to improving the educational attainment of Jewish children and young people in schools and universities, the first appearance of the Austrian army mobilized, to limit the influence of the Jewish rabbi and kahal on implementing germanic names that passed through heredity. Characterized religious and philosophical currents that divided the Jewish community to traditionalists (Hasidim) and modernist (Orthodox, educator). These earliest most popular socio-political and religious journals that are printed to Jewish communities and NGOs pro-Polish and pro-German assimilation direction. An specific figures on the number of members of Jews in different historical periods. Shown position of the Jews in the Ukrainian-Polish war of 1918-1919 and the wars 1919-1939. The characteristic of the surviving sacred architectural monuments Lviv, Drohobych, Brody, Zhovkva.

Keywords: Jews; Lviv; history; Eastern Galicia Jewish community.

REFERENCES

1. Arcusha, O.G. & Kondratiuk, K.K., & Mydry, M.N. & Sukhy, O.M. (2016), Time nations. History of Ukraine nineteenth century, *Lviv National Ivan Franko*, Lviv, 408 p. (ukr).
2. Hipysh, W. Jozef Bartlomiej Zimorowic (2012), *Kiivska starovyna* (scientific historical-philological journal). Kyiv Slavonic University, number 4 (406), 149-162 (ukr).
3. Meir, Balaban (2008), Jewish district in. Two Jewish community. The construction of synagogues. What was happening on the Jewish street. Borotbaza expansion streets. The process of the city. Streets in the nineteenth century. Jewish street of synagogues and homes (translation from Polish), *Independent a cultural journal «JI»*. № 51, available at: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/balaban1.htm>.
4. Finberg, Leonid [ed.] and Lubchenko, Vladimir [ed.] (2005), Essays on Jewish history and culture of Ukraine, Kyiv, 97-116, available at: <http://hi-lvov.narod.ru/LightboxImageSlideshow/eLvov.html>.
5. Central State Historical Archive Ukraine, Lviv city, Fund 701, opys 2, spr. 864, arc. 44-48.
6. Moriac-Protopopova, Kh. (2015), Status of civil servants under Austrian law of the late nineteenth and early twentieth century (for example Galician province), *Bulletin of Lviv University. Series Law*, Issue 61, p. 178-189 (ukr).
7. Stanislavsky, M. (2012), East European Jews by the modern era: 1750-1939, in: *European civilization. Oxford textbook of Jewish Studies: in 2 volumes*, Kyiv, 426-443 (ukr).
8. Tomaszewski, E. (1939), The origin of the population. Lviv (According to the informational cloud of the levedition of the population of 1931, Without a battalion army is a security loot), Lviv, p. 17. (pol.).
9. Honigsmann, Ya. S. (1993), The Holocaust of Lviv Jewry 1941-1943, W.p., Lviv, p. 55 (rus).
10. Encyclopedia of Ukraine (1962), Paris; New York, Vol. 4, p. 1411-1412 (ukr).
11. Terlyuk, I. (1994), City Lviv: ethnosocial of the population in the early postwar years, in: *Lviv. History - Population - culture*. Ukrainian-Polish conference. Abstracts and reports, Lviv, 52-81 (ukr).
12. Honigsmann, Ya.S. (1998), Catastrophe of the Jewry of Western Ukraine (Jews of Eastern Galicia, Western Volhynia, Bukovina and Transcarpathia in 1933-1945), W.p., Lviv, 350 p. (rus).
13. News of combatants (2012), № 4, Toronto-New York, p. 23 (ukr).
14. Boyko, Oksana (2008), Synagogues city, *VNTL Classic*, Lviv, 204 p. (ukr).
15. Boyko, Oksana (2000), Defense synagogue Western Ukraine, *Ethnology notebooks*, № 2 (32). Lviv, January-February, p. 337-346 (ukr).
16. Honigsmann, J. (2001), The Jews of the city of Brody (1584-1944), W.p., Lviv, 122 p. (rus).
17. Tshornii, Y. (1988), Old Brody and Brody, *Bridschyna. Historical memoir collection*, Toronto, Ontario, 209-224 (ukr).
18. Synagogues Ukraine. Prospectus (1998), *Ukrzahidproektrestavratsiya*, Institute Bulletin No. 9. Special issue, Lviv, p. 34-179 (ukr).

© Левик Богдан

Надійшла до редакції 14.03.2017